

ЦІЛІ ТА ЗМІСТ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В НАРОДНИХ ШКОЛАХ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ (1919-1938 рр.)

Артур Ковач

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Анотація:

У статті проаналізовано так звані навчальні засади з історії для народних шкіл Підкарпатської Русі. Встановлено, що динаміка змін щодо мети та змісту тогочасної шкільної історичної освіти безпосередньо залежала від суспільно-політичної ситуації в Чехословаччині та Європі: з 1919–1920 н.р. уроки історії, передусім, виховували дітей у моральному та громадянському дусі, заснованому на альтруізмі, доброті, толерантності, ширості, патріотизмі тощо; із 1930–1931 н.р. головним завданням шкільної історії стало прищеплення молоді республіканських і демократичних цінностей; із 1933–1934 н.р. – вона сприяла усвідомленню єдності світу, необхідності його прогресивного поступу та миру; із 1937–1938 н.р. – ідейно готувала до оборони батьківщини та можливих військових дій.

Ключові слова:

громадянське виховання; зміст навчання; моральне виховання; народна школа; структура історичної освіти; цілі навчання.

Анотация:

Ковач Артур. Цели и содержание исторического образования в народных школах Подкарпатской Руси (1919–1938 гг.)

В статье проанализированы так называемые учебные основы по истории для народных школ Подкарпатской Руси. Установлено, что динамика изменений в целях и содержании тогдашнего исторического образования зависела от общественно-политической ситуации в Чехословакии и Европе: с 1919–1920 уч.г. уроки истории, прежде всего, воспитывали детей в нравственном и гражданском духе, основанном на альтруизме, доброте, толерантности, искренности, патриотизме и т.п.; с 1930–1931 уч.г. главной задачей школьной истории становится привитие молодежи республиканских и демократических ценностей; с 1933–1934 уч.г. – содействие в осознании единства мира, необходимости его прогрессивного мирного развития; с 1937–1938 уч.г. – идейная подготовка к обороне отечества и к возможным военным действиям.

Ключевые слова:

гражданское воспитание; содержание обучения; нравственное воспитание; народная школа; структура исторического образования; цели обучения.

Resume:

Kovach Artur. Object and goal of history education at the public schools in Sub-Carpathian Ruthenia (1919–1938).

The article focuses on the analysis of the educational principles applied in teaching history at the public schools in the Sub-Carpathian Ruthenia. It was established that the dynamic of the object and content changes in school history education depended upon the socio-political plight in Czechoslovakia and in Europe; in particular, in 1919-1920 history classes encouraged raising children in the spirit of moral and civic values based on altruism, kindness, tolerance, sincerity, patriotism and etc.; in 1930-1931 the subject of history education shifted to the republican and democratic values fostered in children; in 1933-1934 teaching history focused on perception of the world integrity as a requisite of progressive development of the world and achievement of peace; in 1937-1938 it prioritized the ideological preparation for the motherland defence and possible military actions.

Key words:

civil education, content of teaching, moral upbringing, public school, structure of history education, goals of teaching.

Постановка проблеми. Після розпаду СРСР на теренах України розпочався неоднозначний процес оновлення шкільної історичної освіти, який проявився у відмові від марксистсько-ленінської класової методології та декомунізації історії, що відповідало задекларованій меті її деідеологізації. Демократизація суспільного життя і сфери освіти зокрема, робила доступними альтернативні підходи до вивчення минулого та оцінок історичного процесу. Водночас у шкільній практиці нашої держави це обернулося помітним погіршенням рівня історичної підготовки молоді та очевидними втратами у громадянському й патріотичному вихованні. Покращення результативності передачі молодому поколінню історичних знань потребує оновлення цілей і змісту шкільної історії й вимагає урахування та переосмислення з позицій сучасності вже набутого досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні та історико-педагогічні дослідження шкільної історичної освіти здійснили вітчизняні вчені Н. Клименко, С. Нікітчина, О. Пометун, А. Приходько, М. Рапаєва, О. Удод та ін. Однак вони не торкалися становища історичної освіти

на Закарпатті у 1919-1938 рр. Побіжно це питання висвітлив лише чеський історик М. Іречек.

Формулювання цілей статті. Ураховуючи наявну пізнавальну тенденцію, мета нашої статті – проаналізувати мету та зміст історичної освіти у народних школах Підкарпатської Русі (адміністративна назва Закарпаття у складі Чехословаччини) у контексті соціокультурних змін міжвоєнного часу

Виклад основного матеріалу дослідження. До закладів народної освіти у Підкарпатській Русі в 1919–середині 1930-х рр. належали початкові школи, які діти у віці 6-14 років повинні були обов'язково відвідувати. Здобуття освіти було конституційно закріпленим обов'язком громадянина Чехословаччини. Перші шість років учні опановували зміст початкової освіти, а два наступні – закріплювали вивчений матеріал у так званих повторювальних класах. У 1920-х рр., коли робилися перші кроки у розбудові Чехословацької держави, головним завданням початкових шкіл було задекларовано надання різнобічної та гармонійної освіти й виховання порядних і корисних для суспільства

громадян [3, с. 196]. З цією метою всі шкільні дисципліни пронизувались ідеєю морального виховання – через навчання до учнів доносили розуміння моральності, формували моральну волю та спонукали до вчинків, заснованих на таких чеснотах, як альтруїзм, керування власними інстинктами, доброта, загальнолюдська пошана, соціальна солідарність, толерантність, чемність, щирість, патріотизм, відвага тощо [3, с.219].

У Підкарпатській Русі навчальні дисципліни не викладалися за навчальними програмами – це методичне забезпечення увійшло у вжиток місцевих освітан зі встановленням на Закарпатті радянської влади. Натомість у міжвоєнний період шкільний навчальний процес ґрунтувався на навчальних засадах, що визначали цілі, рекомендований обсяг годин викладання та загальний зміст (свого роду освітній мінімум) шкільних дисциплін. На їх основі вчителі розробляли детальні навчальні плани.

Після входження Закарпаття до складу Чехословаччини, перші навчальні засади для початкових шкіл з одним класним кабінетом від 16 березня 1921 р. пов'язували цілі курсу «Історія» з вихованням дітей у «братній любові» до представників своєї та інших націй, із навчанням громадянських прав і обов'язків, прищепленням прагнення до постійного вдосконалення себе й навколишнього світу.

Відповідно до навчальних засад, учителі визначали структуру історичного курсу й значною мірою його змістове наповнення. Зміст навчання мав охоплювати історію Підкарпатської Русі, Чехословацької Республіки, найважливіші події світової історії, ознайомлення з основами державного устрою Чехословаччини, громадянськими правами та обов'язками, питанням охорони історичних пам'яток [4, с. 39]. Через брак нових підручників і посібників з історії, рекомендувалося не використовувати в навчанні стару угорськомовну літературу [4, с. 35]. Чехословацька влада не прагнула неодмінно створювати для «споживання» державну історичну версію минулого й надалі дотримувалася цього підходу в організації шкільної гуманітарної освіти.

Починаючи з 1921–1922 н. р., історія в початкових школах викладалася по одній годині на тиждень учням четвертих-п'ятих класів [4, с. 34].

Перші зміни у структурі шкільного курсу «Історія» відбулися в 1924–1925 н. р. Відповідно до навчальних засад для початкових шкіл від 23 жовтня 1923 р., його структуру було узгоджено з концентричною моделлю. Так, учням п'ятого року навчання почали розповідати нариси з історії Підкарпатської Русі, приділяючи особливу увагу минулому руської нації, проблемі

входження Підкарпатської Русі до складу Чехословаччини, суспільному ладу новоутвореної держави, культурній спадщині русинів і необхідності її збереження й охорони [3, с. 241].

Учнів шостих класів мали ознайомлювати із всесвітньою історією від найдавніших часів до завершення Першої світової війни. У контексті цього навчального матеріалу повторювалася й історія рідного краю. Почати розглядати світовий історичний процес рекомендувалося з нарисів минулого стародавніх греків і римлян, чия культурна спадщина вважалася ключем до розуміння культурного розвитку всього людства. Далі викладалася історія всіх земель, що входили до складу Чехословаччини, у контексті найважливіших подій із всесвітньої історії, передусім, історії зародження й розвитку християнства, ісламу, походження й розселення давніх слов'ян, господарського й культурного життя в середніх віках і наступних століттях, винаходу папера й книгодрукування, географічних відкриттів, Реформації, турецьких воєн, Тридцятилітньої війни, Великої французької революції, наполеонівських воєн, революційних подій 1848 р., Балканських і Першої світової війни. Історичний курс пропонувалося завершити характеристикою діяльності органів влади Чехословацької Республіки, її законодавства, оглядом громадянських прав і обов'язків [3, с. 245].

У коментарі до навчальних засад від 23 жовтня 1923 р. учителів застерігали від перенасичення змісту шкільної історії зайвим матеріалом. При відборі історичних фактів рекомендували спиратися на ті події, які мали безпосередній вплив на той час. Із метою розвитку мислення дітей історичні монолози пропонувалося поєднувати з використанням карт, а урочну форму навчання – із проведенням екскурсій, оглядів музейних експозицій, позакласним читанням історичної літератури [3, с. 209].

У 1930-х рр. Чехословацька Республіка опинилася в оточенні авторитарних режимів, що прагнули перегляду кордонів, зафіксованих після Першої світової війни. У Європі поширювалися різного виду дискримінаційні теорії, які з позицій національної доцільності штовхали світ до чергового військового конфлікту. У зв'язку з цим були оновлені й завдання початкових шкіл. Передусім заклади народної освіти стали сприяти зміцненню демократичних інститутів, дружньому співжиттю націй, виховувати потребу у громадянській відданості Чехословаччині [2, с. 3–4].

Із 1930–1931 н. р. у Підкарпатській Русі була проведена реформа початкової освіти, у ході якої в початкових школах було розширено зміст

навчання до восьми років і скасовано дворічні повторювальні класи. Експериментальні навчальні засади від 6 квітня 1930 р. спрямували цілі навчання на подолання глибокої суспільної кризи і зневіри, спровокованої світовою економічною депресією кінця 1920-х–першої половини 1930-х років. У складних для Чехословацької держави і світу умовах головною метою шкільної історії стало громадянське й

моральне виховання молоді в демократичному та республіканському дусі. Це передбачало ознайомлення учнів із життям їхніх предків, прикладами вчинків для загального блага, а також поясненням допущених у минулому помилок. Очікувалося, що в історії діти знайдуть відповідь на те, як наслідувати добрі справи попередніх поколінь і як виправити їхні помилки [6, с. 188].

Таблиця 1

Структура історичної освіти в початкових школах Підкарпатської Русі з 1924–1925 н.р.

| Клас | Зміст курсу «Історія» | Кількість годин на тиждень |
|------|--|----------------------------|
| 5 | Історія Підкарпатської Русі від найдавніших часів до 20-х років XX століття | 3 (разом із географією) |
| 6 | Історія світу, Чехословаччини та Підкарпатської Русі від найдавніших часів до 20-х років XX століття | 3 (разом із географією) |

Структура змісту історичної освіти зберігала концентричну модель, однак була розрахована на триразовий розгляд одних і тих самих хронологічних відрізків минулого. У шостих класах учнів ознайомлювалися з байками, повістями, малюнками з історії стародавнього світу, Чехословаччини та рідної нації у світовому контексті, інформацією щодо розвитку матеріальної і духовної культури, важливості охорони історичних і мистецьких пам'яток.

У сьомих класах зміст навчання історії охоплював нариси з минулого Чехословаччини, рідної нації та світу. Матеріал мав відображати історію матеріального виробництва й викладатися в контексті природних умов часу й місцевості, де відбувалися події, про які йшлося. Дітей продовжували привчати до охорони старожитностей. Ту саму історичну інформацію

викладали й у восьмих класах, щоправда із глибшим рівнем її аналізу [6, с. 251].

Для посилення уваги учнів і розвитку їхнього мислення в коментарі до навчальних засад рекомендовано кожного року в курсі шкільної історії робити акцент на різних питаннях: у перший рік навчання – на соціальному та культурному розвитку народу й держави, у другий рік – на розвитку виробництва та праці, у третій – на політичній історії.

Закріплення здобутих на уроках знань мало здійснюватися в походах до місць історичної пам'яті, через музейні екскурсії, розглядування історичних картин, карт, відзначення пам'ятних днів, читання додаткової літератури, затвердженої міністерством шкіл і народної освіти [6, с. 188].

Таблиця 2

Структура історичної освіти в початкових школах Підкарпатської Русі з 1930-1931 н.р.

| Клас | Зміст курсу «Історія» | Кількість годин на тиждень |
|------|--|----------------------------|
| 6 | Соціальна та культурна історія Чехословаччини та світу від найдавніших часів до 30-х років XX століття | 2 (разом із географією) |
| 7 | Економічна історія Чехословаччини та світу від найдавніших часів до 30-х років XX століття | 2 (разом із географією) |
| 8 | Політична історія Чехословаччини та світу від найдавніших часів до 30-х років XX століття | 2 (разом із географією) |

Нові зміни щодо цілей і структури шкільних історичних знань внесли дефінітивні навчальні засади від 10 липня 1933 р. Враховуючи мілітаристські настрої в Європі та поширення расових ідей, цілі викладання історії у школах було доповнено. Окрім іншого, історичний курс мав сприяти усвідомленню єдності всього

людства й необхідності миру, формувати мотивацію до збереження художніх та історичних пам'яток. Концентричну схему вивчення історії було замінено на лінійну, що передбачала одноразовий хронологічно-послідовний розгляд історичних подій від найдавніших часів до завершення Першої

світової війни. Відповідно до нової схеми, у шостих класах дітей навчали історії Чехословаччини в контексті минулих епох від найдавніших часів до завершення правління Карла IV, у сьомих – із кінця правління Карла IV до початку Великої французької революції, у восьмих – від Великої французької революції до 30-х років ХХ століття. Щоб організувати

навчання історії у всій її різноманітності, історичний матеріал рекомендувалося класифікувати в позитивістському дусі за його змістом: політичний, господарський, соціальний, культурний. До того ж, навчальні засади рекомендували ознайомити учнів з історією воєн, щоб вони розуміли їх руйнівні політичні й господарські наслідки [2, с. 58].

Таблиця 3

Структура історичної освіти в початкових школах Підкарпатської Русі з 1933-1934 н.р.

| Клас | Зміст курсу «Історія» | Кількість годин на тиждень |
|------|---|----------------------------|
| 6 | Історія Чехословаччини та світу від найдавніших часів до кінця XIV ст. | 3 (разом із географією) |
| 7 | Історія Чехословаччини та світу з кінця XIV ст. до кінця XVIII століття | 3 (разом із географією) |
| 8 | Історія Чехословаччини та світу з кінця XVIII ст. до 30-х років ХХ століття | 3 (разом із географією) |

Перші кроки щодо впровадження обов'язкової базової загальної середньої освіти в Підкарпатській Русі були здійснені в 1935 році з ухваленням чехословацьким парламентом закону про повітові горожанські школи (у народі їх називали горожанками). Закон передбачав створення мережі горожанських шкіл по всій Чехословацькій Республіці з розрахунку, щоб навчальний заклад розташовувався на відстані не більше ніж п'ять кілометрів від школозобов'язаних дітей [11, с.2]. На відміну від початкових шкіл, де майже всі дисципліни викладав один учитель, у горожанках працювали вчителі-предметники.

Реформа 1935 р. законодавчо завершила входження базових загальних середніх шкіл до системи народної освіти, однак Підкарпатська Русь не змогла скористатися її плодами: спочатку закон повною мірою не виконувався через затягування з будівництвом необхідної кількості навчальних закладів (у 1937 р. у Підкарпатській Русі функціонувало 800 початкових шкіл і лише 35 горожанських [1, с. 227; 5, с. 75]), а в 1938-1939 рр. край був окупований гортистською Угорщиною.

Умовою вступу до горожанської школи було досягнення дітьми 11-річного віку й закінчення п'ятого класу початкового навчального закладу. Тривалість навчання становила три роки. Для тих дітей, які планували здобувати фахову освіту, при горожанках діяли річні навчальні курси (так звані 4-ті класи), що закріплювали вивчений матеріал і готували молодь до продовження навчання.

Метою горожанських шкіл була підготовка до здобуття спеціальної освіти. Вони також мали виховувати толерантність, потребу в мирному

співжитті націй і міжнаціональній солідарності. Важливим напрямом морального та громадянського виховання в горожанських школах стала підготовка дітей до свідомого виконання громадянських обов'язків і відданості Чехословаччині [7, с. 89].

Навчальний процес у базових середніх школах ґрунтувався на навчальних засадах від 9 червня 1932 р. Відповідно до них, метою шкільної історії мало стати виховання в дітей інтересу до минулого і формування загальних уявлень з історії власного народу, держави та світу. До завдань уроків історії належали такі: 1) виховувати в учнів любов до рідної землі, відданість своїй нації і державі; 2) ознайомлювати учнів із життям рідної та інших націй, важливістю людської праці; 3) висвітлювати політичний і культурний розвиток людства; 4) сприяти усвідомленню єдності світу, необхідності його прогресивного поступу та миру; 5) допомогти усвідомити важливість охорони мистецьких та історичних пам'яток, навчитися їх розуміти.

Структура курсу «Історії» була розрахована на лінійне вивчення історичного матеріалу від найдавніших часів і до тогочасності. Передбачалося, що учні першого року навчання ознайомлюватимуться зі стародавньою історією, зокрема з визначними подіями Античності, переказами та легендами свого народу. У другому класі учнів навчали середньовічної історії, а у третьому – новій. Події з минулого рідної нації і Чехословаччини мали подаватися в контексті найважливіших подій всесвітньої історії, які впливали на розвиток людства і Чехословацької держави.

У примітках до навчальних засад пропонувалося матеріал, який засвоювався на уроках, закріплювати походами до музеїв, до визначних історичних місць, до столиць окремих земель Республіки, позакласним читанням історичної літератури з учнівських бібліотек [7, с. 102].

На однорічних навчальних курсах горожанських шкіл метою навчання історії було повторення вже вивченого учнями матеріалу. Саме тому зміст уроків історії передбачав одноразовий огляд культурного та соціального розвитку світу від найдавніших часів до тогочасності. Особливу увагу вихованців звертали на матеріал про становлення громадських об'єднань, демократії та її

розуміння на теренах Чехословацької держави [8, с. 118]. У так званих 4-их класах історія викладалася разом із географією по 3 години на тиждень.

У другій половині 1930-х рр. світ опинився на порозі нової війни. У Чехословаччині добре розуміли наближення цієї катастрофи, у зв'язку з чим влада вживала заходи для оборони Республіки. У липні 1937 р. чехословацький парламент прийняв закон «Про оборонне виховання», яким передбачалась моральна, наукова та фізична підготовка молоді віком від 6-ти до 30-ти років до можливих воєнних дій, а також проведення тренувань із населенням за програмою цивільної протиповітряної оборони [10, с. 232].

Таблиця 4

Структура історичної освіти в горожанських школах Підкарпатської Русі з 1933-1934 н.р.

| Клас | Зміст курсу «Історія» | Кількість годин на тиждень |
|------|--|----------------------------|
| 1 | Історія Стародавнього світу (від найдавніших часів до кінця V ст.) | 3 (разом із географією) |
| 2 | Історія Середніх віків (від кінця V ст. до кінця XV ст.) | 3 (разом із географією) |
| 3 | Історія Нового часу (від кінця XV ст. й до 30-х років XX століття) | 3 (разом із географією) |

Виконуючи цей закон, міністерство шкіл і народної освіти 10 березня 1938 р. видало розпорядження «Про основи оборонного виховання в початкових і горожанських школах та на однорічних навчальних курсах». Згідно з цим актом зміст шкільної історії було доповнено: у перший-другий роки її вивчення дітям мали подати приклади оборони держави в історії Чехословаччини і світу, які не суперечили «духу чехословацької історії» та демократичному ладу Чехословацької Республіки; на третій рік – з учнями передбачалося всебічно розглянути питання виникнення Чехословацької держави, діяльність Т. Г. Масарика і чехословацького легіону [9, с. 113]. Міністерське розпорядження набуло чинності з 1 квітня 1938 р. [9, с. 117], а вже 30 вересня Республіка капітулювала перед військами країн-учасниць Мюнхенської конференції.

Висновки. Історична освіта в народних школах Підкарпатської Русі з позицій сучасних українських реалій мала ряд переваг. По-перше, у той час історію не ділили на «свою» і «чужу», як це відбувається зараз через курси «Історії України» та «Всесвітньої історії». Навчальний матеріал із минулого рідного краю та Чехословаччини подавався в контексті світових подій і не протиставлявся один одному. По-друге, влада не прагнула створити уніфіковану «державну» версію історії і вчителі мали значну самостійність у визначенні змісту навчання. По-третє, головною метою шкільної історії було виховання дітей у громадянському дусі. У Підкарпатській Русі її першорядні завдання оновлювалися залежно від суспільно-політичної ситуації в Чехословаччині та Європі, тоді як у сучасній Україні шкільна історична освіта є консервативною і вкрай повільно реагує на нинішні виклики.

Список використаних джерел

1. Кузьмин М.Н. Школа и образование в Чехословакии (конец XVIII – 30-е годы XX в.) / Михаил Николаевич Кузьмин. – М.: Наука, 1971. – 261 с.
2. Нормальні дефинитивні учебні основи для народних (початкових) шкіл. – Ужгород: Свобода, 1934. – 96 с.

References

1. Kuzmin, M. N. (1971). *School and education in Czechoslovakia (the end of XVIII – 30-ies of XX)*. Moscow: Nauka. [in Russian].
2. *Normal definitive educational grounds for public (elementary) schools*. (1934). Uzhhorod: Svoboda. [in Ukrainian].
3. *The decree dated 22 October 1923, Part 25.846. Educational grounds for Russian public schools in*

3. Розпоряджене з дня 22 октября 1923, ч. 25.846. Учебні основи для руських народних шкіл Подк. Руси // Урядовый вістник. – 1923. – Ч.7-8. – С.196-247.
4. Розпорядження зь дня 16 марта 1921, ч.3680. Учебні основи для руськихъ школъ Подкарпатскої Руси // Урядовый вістникъ. – 1921. – Ч.4. – С.34-42.
5. Knob J. *Měšt'anské školy ve světle statistiky* / Josef Knob // *Škola měšt'anská*. – 1938. – Číslo 8. – S.74-78.
6. Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. května 1930, č. 47.415-I, jímž se upravují normální učebné osnovy pro školy obecné (l'udové) // *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. – 1930. – Číslo 5. – S.175-294.
7. Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I, jímž se stanoví normální učebné osnovy pro měšt'anské školy // *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. – 1932. – Číslo 6. – S.88-113.
8. Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. června 1932, č. 71.393/32-I/1, jímž se vyhlašují normální učebné osnovy pro jednorocní učebné kursy připojené k měšt'anským školám // *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. – 1932. – Číslo 6. – S.114-122.
9. Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 10. března 1938, čis. 34.419-I o osnovách branné výchovy na obecných (l'udových) a měšt'anských školách a v jednorocních učebných kursech při měšt'anských školách // *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. – 1938. – Číslo 3. – S.111-117.
10. Zákon ze dne 1. července 1937, o branné výchově (Sb. z. a n. č.184; vyhlášen dne 15. července 1937) // *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. – 1937. – Číslo 8. – S.232-253.
11. Zákon ze dne 20. prosince 1935, kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a udržování veřejných měšt'anských škol, o docházce do nich a o jejich správě (Sb. z. a n. č.233; vyhlášen dne 24. prosince 1935) // *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. – 1936. – Číslo 1. – S.2-8.
- Sub-Carpathian Ruthenia*. (1923). *Uriadovyi vistnyk*. 7-8, 196-247. [in Ukrainian].
4. *The decree dated 16 March 1921, Part 3680. Educational grounds for Russian public schools in Sub-Carpathian Ruthenia*. (1921). *Uriadovyi vistnyk*, 4,34-42. [in Ukrainian].
5. Knob, J. *Měšt'anské školy ve světle statistiky*. (1938). *Škola měšt'anská*. 8. 74-78. [in Poland].
6. Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. května. 1930, č. 47.415-I, jímž se upravují normální učebné osnovy pro školy obecné (l'udové). (1930). *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. 5. 175-294. [in Poland].
7. *Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. června 1932, č. 69.485-I, jímž se stanoví normální učebné osnovy pro měšt'anské školy*. (1932). *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. 6. 88-113. [in Poland].
8. *Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. června 1932, č. 71.393/32-I/1, jímž se vyhlašují normální učebné osnovy pro jednorocní učebné kursy připojené k měšt'anským školám*. (1932). *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. 6. 114-122. [in Poland].
9. *Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 10. března 1938, čis. 34.419-I o osnovách branné výchovy na obecných (l'udových) a měšt'anských školách a v jednorocních učebných kursech při měšt'anských školách*. (1938). *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. 3. 111-117. [in Poland].
10. *Zákon ze dne 1. července 1937, o branné výchově (Sb. z. a n. č.184; vyhlášen dne 15. července 1937)*. (1937). *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. 8. 232-253. [in Poland].
11. *Zákon ze dne 20. prosince 1935, kterým se mění a doplňují zákony o zřizování a udržování veřejných měšt'anských škol, o docházce do nich a o jejich správě (Sb. z. a n. č.233; vyhlášen dne 24. prosince 1935)*. (1936). *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*. 1. 2-8. [in Poland].

Рецензент: Максимов О.С. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:
Ковач Артур Йозефович
 ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
 пл. Народна, 3, м. Ужгород,
 Закарпатська обл., 88000, Україна
 doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.865

Надійшла до редакції: 26.04.2014 р.
 Прийнята до друку: 21.05.2014 р.